



Прихильність пацієнтів до антигіпертензивної терапії та її індивідуально-психологічні чинники

Трачук Л.¹ Береза Н.¹

¹Національний медичний університет імені О. О. Богомольця

Анотація

Актуальність. У лікуванні хронічної, а особливо безсимптомної, патології провідну роль відіграє прихильність пацієнтів до терапії. Хворі на артеріальну гіпертензію (АГ) потребують тривалого, часто пожиттєвого прийому препаратів, а те, наскільки чітко вони дотримуються призначень часто визначає перебіг захворювання та ефективність медичних заходів. За статистичними даними більше половини хворих з артеріальною гіпертензією характеризуються низьким комплаєнсом, що є однією з найважливіших причин розвитку ускладнень захворювання. Метою даного дослідження є визначення та аналіз індивідуально-психологічних чинників, які впливають на прихильність пацієнтів до антигіпертензивної терапії.

Методи та матеріали. Дослідження проводилось протягом 2011-2013 рр. на базі кардіологічних відділень Олександрівської клінічної лікарні м. Києва, поліклініки № 2 Шевченківського району м. Києва, поліклініки №3 Деснянського району м. Києва, Медичного центру «Адоніс плюс» у м. Києві. Було обстежено 203 пацієнта з артеріальною гіпертензією (середній вік 53,54,5 роки). Методи дослідження: соціально-демографічний, клінічний, клініко-психологічний, психодіагностичний, математико-статистичний методи. Психодіагностичний метод полягав у застосуванні наступних методик: шкала прихильності до лікування Morisky (Morisky D. E., 2008); шкала самооцінки рівня тривожності Ч. Д. Спілбергера – Ю. Л. Ханіна (за А. В. Батаршевим, 2005); Мінесотський багатоаспектний особистісний опитувальник (MMPI) (за Ф. Б. Березіним, 1994); методика «Рівень суб'єктивного контролю» (за А. О. Реаном, 2001); методика «Індекс ставлення до здоров'я» (С. Д. Дерябо, В. А. Ясвін, 2000).

Результати та обговорення. Відповідно до результатів проведення методики 8-пунктової шкали прихильності до лікування (за Morisky) пацієнти були розділені на 3 групи за рівнем комплаєнсу – з високим (26,11%), середнім (24,14%) та низьким (49,75%) рівнями прихильності до антигіпертензивної терапії. До індивідуально-психологічних предикторів низького комплаєнсу відносились: низький рівень інтенсивності ставлення до здоров'я, інтернальний тип суб'єктивного контролю, механізм психічного захисту типу «втечі у хворобу», наявність емоційного напруження, пригніченості, низької толерантності до стресу, нестійкість емоцій та самооцінки, виснаження захисних механізмів, імпульсивність, неконформність, прагнення до незалежності, стійкість та стенічність установок, прагнення спиратися лише на власний досвід, схильність до протидії зовнішньому впливу, конфліктність, жорсткість, егоцентризм, відокремлено-споглядальна особистісна позиція, інтроверсія, потреба в актуалізації власної індивідуальності, відсутність заглиблення у серйозні проблеми.

Висновки. Прихильність до антигіпертензивної терапії хворих з артеріальною гіпертензією залежить від таких індивідуально-психологічних чинників як особливості особистості, тип суб'єктивного контролю, рівень тривожності та рівень інтенсивності ставлення до здоров'я, які також повинні бути враховані при проведенні лікування гіпертонічної хвороби для прогнозування рівня комплаєнсу. Доцільним є залучення лікарів-психологів до консультування та психокорекції хворих з артеріальною гіпертензією у кардіологічних відділеннях та поліклініках з метою діагностики особистісних чинників комплаєнсу, рівня інтенсивності ставлення до здоров'я, виявлення пацієнтів групи ризику низької прихильності до антигіпертензивної терапії та при необхідності корегування рівня комплаєнсу.

Ключові слова. Психологічний стрес, психопатологічна симптоматика, паліативний онкологічний хворий, психологічна допомога, паліативна медицина

1 Актуальність

У лікуванні хронічної, а особливо безсимптомної, патології провідну роль відіграє прихильність пацієнтів до терапії. Хворі на артеріальну гіпертензію (АГ) потребують тривалого, часто пожиттєвого прийому препаратів, а те, наскільки чітко вони дотримуються призначень часто визначає перебіг захворювання та ефективність медичних заходів.

За статистичними даними більше половини пацієнтів з артеріальною гіпертензією характеризуються низьким комплаєнсом, що є однією з найважливіших причин розвитку ускладнень захворювання [1].

Через те, що під час відвідування медичної установи не завжди проводиться вимірювання артеріального тиску (АТ), захворювання часто не виявляють [2].

Серед осіб із підвищеним артеріальним тиском в Україні про наявність захворювання проінформовані 67,8% сільських і 80,8% міських мешканців, лікуються відповідно 38,3% та 48,4%, ефективність лікування становить 8,1% та 18,7% [3].

На сьогодні існує можливість зниження АТ до оптимальних показників у більшості пацієнтів з АГ, що потребує тривалого і регулярного прийому препаратів [4]. Однак, низька прихильність до лікування є однією з основних причин поганого контролю АТ [5].

АГ є провідним незалежним модифікованим чинником ризику цереброваскулярних захворювань, усіх типів гострих порушень мозкового кровообігу та формування хронічної ішемії головного мозку. Від 40 до 90% пацієнтів, що перенесли інсульт, перед судинною катастрофою мали підвищені показники АТ [6, 7, 8].

За даними ВООЗ, Університету Південної Англії (University of East Anglia) і Лондонської школи гігієни і тропічної медицини (London School of Hygiene and Tropical Medicine), в різних країнах у період 2007-2010 рр. у кожного другого обстеженого у віці старше 50 років виявляли АГ [9]. Захворюваність осіб похилого та старечого віку має певні особливості. Найбільш тяжкою в курації таких хворих постає поліморбідність – одночасна наявність в одного пацієнта кількох соматичних захворювань, можливо в поєднанні з розладами психіки. Ці патології часто мають хронічний перебіг зі стертою клінічною симптоматикою, що зумовлює пізнє звертання пацієнта похилого віку за медичною допомогою. Наявність кількох захворювань з різним патогене-

зом потребує вимушеної політерапії на тлі зміненої під віковим впливом фармакодинаміки і фармакокінетики лікарських засобів [10].

Класифікація причин низької ефективності антигіпертензивної терапії включає наступні групи чинників:

1. Пацієнтзалежні: мультифакторіальність захворювання, генетичні особливості, чинники зовнішнього середовища і проблема прихильності до лікування.
2. Препаратзалежні.
 - Монотерапія ефективна у 60–80 % пацієнтів.
 - Можлива активація контррегуляторних механізмів, будь-яке втручання в систему регуляції АТ призводить до того, що організм починає боротися з антигіпертензивним ефектом і кінцевим балансом є ефект препарату мінус активація контррегуляторних механізмів.
 - Прихильність до лікування [11].
3. Лікарзалежні (так звана «лікарська інерція»). Під цим терміном стосовно антигіпертензивної терапії розуміють бездіяльність лікаря щодо інтенсифікації або зміни схеми лікування у хворих з неконтрольованою АГ в тих ситуаціях, коли пацієнт після візиту до лікаря продовжує отримувати неефективну терапію або ж взагалі не приймає препарати, не зважаючи на неадекватний контроль АТ.

В літературі описані такі типи комплаєнсу: конструктивний (найбільш повне дотримання терапевтичного режиму, довіра до лікаря, усвідомлення симптомів і наслідків захворювання); формальний (формальне ставлення до терапії); пасивний (підпорядкування режиму без усвідомлення його необхідності); симбіотичний (залежність від лікаря); нестабільний (спонтанність у дотриманні режиму); негативістичний (опір терапевтичним заходам); дефіцитарний (пацієнт некритичний до проявів хвороби).

Формування терапевтичного співробітництва нерозривно пов'язане з особистісними особливостями хворого. Домінуючі риси особистості спочатку визначають тип внутрішньої картини хвороби і установку на лікування, а надалі впливають на дотримання медичних рекомендацій. Принцип єдності соматичного і психічного здоров'я, що є основним у сучасній медичній науці та

практиці, забезпечує комплексний підхід до клінічного обстеження і лікування пацієнта, тому є необхідним для всіх медичних спеціальностей [12, 13].

2 Методи та матеріали

Дане дослідження проводилось протягом 2011-2013 рр. на базі кардіологічних відділень Олександрівської клінічної лікарні м. Києва, поліклініки № 2 Шевченківського району м. Києва, поліклініки №3 Деснянського району м. Києва, Медичного центру «Адоніс плюс» у м. Києві. Було обстежено 203 пацієнта з артеріальною гіпертензією (середній вік $53,5 \pm 4,5$ роки).

Критерії включення в дослідження були наступні: згода пацієнта на участь в проведенні дослідження; вік ≤ 70 років; гіпертонічна хвороба; давність АГ не менше 1 року; супутня ІХС: стабільна стенокардія I-II ФК.

Критерії виключення: відсутність згоди пацієнта на участь в проведенні дослідження; вік понад 70 років; давність АГ менше 1 року; гострий коронарний синдром; стабільна стенокардія III-IV ФК; ХСН II-III ст., ФВ $\leq 45\%$; важкі аритмії; ускладнений гіпертензивний криз; наявність важкої супутньої патології; інсульт в анамнезі; енцефалопатія.

Соціально-демографічний метод був спрямований на визначення таких даних пацієнтів, як стать, вік, сімейний стан, рівень освіти, працевлаштування.

Клінічний метод включав вивчення скарг досліджуваних пацієнтів, даних соматичного статусу, медичної документації.

Клініко-психологічний метод включав клініко-діагностичну бесіду із заповненням розробленої карти обстеження пацієнта.

Психодіагностичний метод полягав у застосуванні наступних методик: шкала прихильності до лікування Morisky (Morisky D. E., 2008); шкала самооцінки рівня тривожності Ч. Д. Спілбергера – Ю. Л. Ханіна (за А. В. Батаршевим, 2005); Мінесотський багатоаспектний особистісний опитувальник (ММРІ) (за Ф. Б. Березіним, 1994); методика «Рівень суб'єктивного контролю» (за А. О. Реаном, 2001); методика «Індекс ставлення до здоров'я» (С. Д. Дерябо, В. А. Ясвін, 2000).

Математико-статистичний метод: статистична обробка результатів дослідження проводилась з використанням пакетів спеціалізованого програмного забезпечення (Statistica, SPSS, Excel) за допомогою кореляційного і

факторного аналізу й критеріїв перевірки статистичних гіпотез (Ст'юдента, Фішера, хі-квадрат).

3 Результати

На початку дослідження нами було проведено визначення рівня комплаєнсу у 203 пацієнтів з АГ, які перебували у кардіологічному відділенні. В залежності від рівня комплаєнсу було виділено три групи пацієнтів – з високим (26,11%), середнім (24,14%) та низьким (49,75%) рівнями прихильності до антигіпертензивної терапії.

Для здійснення кореляційного та факторного аналізу, виділення соціально-демографічних, клінічних, індивідуально-психологічних детермінантів комплаєнсу при лікуванні АГ нами були об'єднані групи пацієнтів із низьким і середнім рівнями комплаєнсу, у зв'язку з виявленою значною подібністю складу даних груп за основними досліджуваними параметрами.

Соціально-демографічна та клінічна характеристика хворих з АГ в залежності від рівня комплаєнсу представлена в Табл. 1. Достовірної різниці між групами за статтю, віком, ступенем і ризиком ГХ встановлено не було ($p > 0,05$). Суттєва різниця між групами виявлена за такими показниками як рівень освіти, сімейний стан, працевлаштування, стадія ГХ, тривалість АГ, наявність ІХС, ХСН II ФК NYHA, цукрового діабету, ожиріння, паління та побічних ефектів терапії. Серед групи пацієнтів з високим рівнем комплаєнсу переважала частка осіб з вищою освітою, одружених, працевлаштованих, з II стадією ГХ та супутнім цукровим діабетом. Серед хворих з середнім і низьким комплаєнсом, було виявлено більшу, у порівнянні з попередньою групою, питому вагу осіб з середньою освітою, тих, хто не перебуває у шлюбі та не працює, давністю АГ 16-25 років, з супутньою ІХС та ХСН II ФК NYHA, з індексом маси тіла > 30 , курців, а також тих, хто відзначав присутність побічних ефектів антигіпертензивного лікування ($p < 0,05$); частота гіпертензивних кризів в даній групі була вірогідно вища (часто гіпертензивні кризи спостерігались у 45,33% досліджуваних), на відміну від хворих з високим комплаєнсом, у яких кризи відмічались рідко (45,28%) або були взагалі відсутніми (52,83%) – $p < 0,05$.

За даними проведеного психодіагностичного дослідження, наведеними у Табл. 2 виявлена суттєва різниця між групами з різними рівнями комплаєнсу за індивідуально-психологічними характеристиками. Се-

Табл. 1: Соціально-демографічні та клінічні характеристики пацієнтів з АГ з різними рівнями комплаєнсу.

| Характеристики пацієнтів з АГ | Високий рівень комплаєнсу (n=53) | Середній і низький рівні комплаєнсу(n=150) | χ^2 , p |
|---|----------------------------------|--|---------------------------|
| Стать | | | |
| Чоловіки | 18 (33,96%) | 63 (42,00%) | $\chi^2=1,06$, p=0,306 |
| Жінки | 35% (66,04%) | 87 (58,00%) | |
| Вік | | | |
| 30-40 років | 2 (3,77%) | 18 (12,00%) | $\chi^2=6,56$, p=0,087 |
| 41-50 років | 12 (22,64%) | 42 (28,00%) | |
| 51-60 років | 18 (33,96%) | 54 (36,00%) | |
| 61-69 років | 21 (39,62%) | 36 (24,00%) | |
| Сімейний стан | | | |
| У шлюбі | 32 (60,38%) | 54 (36,00%) | $\chi^2=10,33$, p=0,0160 |
| Неодружені/незаміжні | 2 (3,77%) | 8 (12,00%) | |
| Розлучені | 9 (16,98%) | 36 (24,00%) | |
| Вдвці/вдови | 10 (18,87%) | 42 (28,00%) | |
| Рівень освіти | | | |
| Вища | 27 (50,94%) | 36 (24,00%) | $\chi^2=17,49$, p=0,0002 |
| Середньо-спеціальна | 17 (32,08%) | 46 (30,67%) | |
| Середня | 9 (16,98%) | 68 (45,33%) | |
| Працевлаштування | | | |
| Працюють | 31 (58,49%) | 61 (40,67%) | $\chi^2=12,22$, p=0,0022 |
| Не працюють | 3 (5,66%) | 43 (28,67%) | |
| Пенсіонери | 19 (35,85%) | 46 (30,67%) | |
| Ступінь ГХ | | | |
| 1 ступінь | 5 (9,43%) | 28 (18,67%) | $\chi^2=1,81$ p=0,177 |
| 2 ступінь | 19 (35,85%) | 43 (28,67%) | |
| 3 ступінь | 29 (54,72%) | 79 (52,66%) | |
| Стадія ГХ | | | |
| I стадія | 6 (11,32%) | 27 (18,00%) | $\chi^2=0,836$ p=0,359 |
| II стадія | 32 (60,34%) | 60 (40,00%) | |
| III стадія | 15 (28,30%) | 63 (42,00%) | |
| Ризик ГХ | | | |
| Ризик 2 | 2 (3,77%) | 9 (6,00%) | $\chi^2=0,836$ p=0,359 |
| Ризик 3 | 28 (52,83%) | 59 (39,33%) | |
| Ризик 4 | 23 (43,40%) | 82 (54,67%) | |
| Тривалість АГ | | | |
| 1-5 років | 21 (39,62%) | 21 (39,62%) | $\chi^2=12,28$ p=0,0065 |
| 6-15 років | 19 (35,85%) | 19 (35,85%) | |
| 16-25 років | 1 (1,89%) | 1 (1,89%) | |
| 26-35 років | 12 (22,64%) | 12 (22,64%) | |
| Частота гіпертензивних кризів середнього ступеня важкості та важких | | | |
| Відсутні | 28 (52,83%) | 11 (7,33%) | $\chi^2=63,98$ p=0,0001 |
| Рідко (1-2 рази на рік) | 24 (45,28%) | 71 (47,33%) | |
| Часто (разів на рік) | 1 (1,89%) | 68 (45,33%) | $\chi^2=18,85$ p=0,0001 |
| Індекс маси тіла > 30 | 11 (20,75%) | 85 (56,67%) | |
| Паління | 4 (7,55%) | 45 (30,00%) | $\chi^2=9,59$ p=0,0020 |
| Цукровий діабет | 14 (26,42%) | 20 (13,33%) | $\chi^2=3,91$ p=0,047 |
| ІХС | 11 (20,75%) | 60 (40,00%) | $\chi^2=5,56$ p=0,018 |
| ХСН II ФК NYHA | 8 (15,09%) | 51 (34,00%) | $\chi^2=5,90$ p=0,015 |
| Побічні ефекти терапії | 9 (16,98%) | 59 (39,33%) | $\chi^2=7,81$ p=0,0052 |

ред учасників з високим рівнем комплаєнсу спостерігалось переважання частки пацієнтів з екстернальним типом суб'єктивного контролю, високим рівнем особистісної тривожності, високим рівнем інтенсивності ставлення до здоров'я, а також з «гіперсоціальним» і «гіпостенічним» варіантами профілю ММРІ; серед хворих з середнім і низьким комплаєнсом – частки пацієнтів з інтернальним типом суб'єктивного контролю, низьким рівнем особистісної тривожності, середнім і низьким рівнем інтенсивності ставлення до здоров'я, «невротичним», «істеричним», «афективно-імпульсивним», «дезадаптивним» та «гіпертимним» варіантами профілю ММРІ. Всім наведеним профілям ММРІ було надано умовні назви та закодовано засобом за Уелшем.

В результаті кореляційного аналізу груп досліджуваних з різними рівнями комплаєнсу було встановлено, що у пацієнтів з середнім та низьким рівнями прихильності до антигіпертензивної терапії суттєво більш вираженими виявилися зв'язки як клінічних із соціально-демографічними показниками, так і внутрішні зв'язки між індивідуально-психологічними характеристиками. Статистичну значущість ($p < 0,001$) відзначили показники сімейного стану і працевлаштування – з одного боку, та стадія, ступінь і ризик ГХ, а також ХСН II ФК NYHA – з іншого.

У досліджуваних з середнім та низьким рівнями комплаєнсу «невротичний надконтроль» (провідна перша шкала ММРІ) був сильно прямо пов'язаний з «песимістичністю» (провідна друга шкала ММРІ) (0,64) та з «емоційною лабільністю» (провідна третя шкала ММРІ) (0,48). Поєднання даних шкал («невротичної тріади») відображало приналежність до «невротичного» профілю, тобто свідчило про наявність емоційного напруження, пригніченості, низької стресостійкості, виснаження захисних механізмів. «Невротичний надконтроль» був обернено пов'язаний з «імпульсивністю» (0,35), «індивідуалістичністю» (-0,45), «оптимістичністю» (-0,34) і «ригідністю» (-0,31). Таким чином, для хворих з АГ, що не дотримувалися призначеного лікування, характерними рисами були схильність до протидії зовнішньому впливу, неконформність, незалежність поглядів і потреба в актуалізації власної індивідуалістичності, висока впевненість в собі та відсутність заглиблення у проблеми, зокрема пов'язаних із здоров'ям, стенічність установок, прагнення спиратися лише на власний досвід тощо.

В результаті факторного аналізу даних групи пацієн-

Рис. 1: Факторна структура індивідуально-психологічних характеристик пацієнтів з середнім та низьким комплаєнсом при лікуванні АГ



тів з середнім та низьким комплаєнсом було побудовано три-факторну модель, в якій три головних компоненти є статистично стійкими, а максимальні коефіцієнти факторних навантажень зберігають свою факторну структуру (Рисунок 1).

У запропонованій структурі диференціювалися рівні індивідуально-психологічних характеристик, які умовно було названо «тривожно-надконтрольно-песимістичний», «імпульсивно-ригідний», «інтернально-маскулінний». Сумарна дисперсія за виділеними факторами для даної групи досліджуваних сягала близько 61%.

Перший фактор (внесок у сумарну дисперсію 27,16%) було визначено як «тривожно-надконтрольно-песимістичний», що відображав поєднання «невротичної тріади» за даними ММРІ, а також високої реактивної і особистісної тривожності та свідчив про активацію механізму психічного захисту типу «втечі у хворобу», а також знижений поріг толерантності до стресу. Другий фактор (внесок у сумарну дисперсію 21,45%) – «імпульсивно-ригідний», виявляв схильність до раціоналізму і стенічності, неконформізму і спрямованості на незалежність, недостатню гнучкість, тенденцію до протидії зовнішньому впливу, поспішного прийняття рішень. Третій фактор (внесок у сумарну дисперсію 12,59%) – «інтернально-маскулінний», пов'язаний з інтернальністю, інтроверсією та суттєвою виразністю маскулінних якостей.

Табл. 2: Характеристики пацієнтів з АГ з різними рівнями комплаєнсу.

| Характеристики пацієнтів з АГ | Високий n=53 | Середній і низький n=150 | χ^2 , p |
|--|--------------|--------------------------|---------------------------|
| Тип суб'єктивного контролю | | | |
| Екстернальний | 38 (71,70%) | 43 (28,67%) | $\chi^2=30,24$ p=0,0001 |
| Інтернальний | 15 (28,30%) | 107 (71,33%) | |
| Рівень особистісної тривожності | | | |
| Високий | 28 (52,83%) | 13 (8,67%) | $\chi^2=51,87$ p<0,0001 |
| Помірний | 16 (30,19%) | 50 (33,33%) | |
| Низький | 9 (16,98%) | 87 (58,00%) | |
| Рівень інтенсивності ставлення до здоров'я | | | |
| Високий | 39 (73,58%) | 6 (4,00%) | $\chi^2=20,2$, p=0,00046 |
| Середній | 12 (22,64%) | 82 (65,67%) | |
| Низький | 2 (3,77%) | 62 (41,33%) | |
| Варіант профілю ММРІ | | | |
| I «гіперсоціальний» | 19 (35,85%) | 9 (6,00%) | $\chi^2=24,9$ p<0,0001 |
| II «гіпостенічний» | 14 (26,42%) | 10 (6,67%) | $\chi^2=12,81$ p=0,0003 |
| III «невротичний» | 3 (5,66%) | 19 (12,67%) | $\chi^2=1,33$ p=0,248 |
| IV «істеричний» | 1 (1,89%) | 19 (12,67%) | $\chi^2=3,98$ p=0,046 |
| V «афективно-імпульсивний» | 4 (7,55%) | 20 (13,33%) | $\chi^2=0,76$ p=0,382 |
| VI «стенічний» | 2 (3,77%) | 11 (7,33%) | $\chi^2=0,3$ p=0,559 |
| VII «дезадаптивний» | - | 14 (9,33%) | $\chi^2=3,96$ p=0,047 |
| VIII «індивідуалістичний» | 3 (5,66%) | 15 (10,00%) | $\chi^2=0,45$ p=0,500 |
| IX «гіпертимний» | 1 (1,89%) | 23 (15,33%) | $\chi^2=5,56$ p=0,018 |
| X «гармонійний» | 6 (11,32%) | 9 (6,00%) | $\chi^2=0,94$ p=0,333 |

4 Обговорення

В рамках проведеного дослідження визначено, що пацієнти з АГ характеризуються переважанням низького рівня комплаєнсу при проведенні антигіпертензивного лікування (49,75% хворих), що супроводжується більш тяжким перебігом даного захворювання: в групі з середнім і низьким рівнями комплаєнсу частота гіпертензивних кризів середнього ступеня важкості та важких вірогідно вища (часто гіпертензивні кризи протягом року виникали у 45,33% досліджуваних пацієнтів), порівняно з групою хворих з високим рівнем комплаєнсу, серед яких кризи відмічалися рідко (45,28%) або були взагалі відсутніми (52,83%) – p < 0,05.

Середня та низька прихильність до гіпотензивної терапії асоціюється з такими соціально-демографічними детермінантами, як середній рівень освіти, відсутність працевлаштування, а також спостерігається частіше се-

ред осіб, які не перебувають у шлюбі (p < 0,05).

Клінічними факторами, які поєднуються з середнім і низьким рівнями комплаєнсу є давність АГ 16-25 років, наявність супутньої ІХС та ХСН II ФК NYHA, побічних ефектів гіпотензивної терапії, а також ожиріння (індекс маси тіла > 30) і паління (p < 0,05).

В результаті аналізу особистісних характеристик пацієнтів та їх ставлення до здоров'я в залежності від рівня комплаєнсу при лікуванні АГ виділені індивідуально-психологічні чинники хворих, які є предикторами формування середньої та низької прихильності до антигіпертензивної терапії. До них відносяться: низький рівень інтенсивності ставлення до здоров'я, інтернальний тип суб'єктивного контролю, механізм психічного захисту типу «втєчі у хворобу», наявність емоційного напруження, пригніченості, низької толерантності до стресу, нестійкості емоцій та самооцінки, виснаження захисних механізмів, імпульсивність, неконформ-

ність, прагнення до незалежності, стійкість та стеничність установок, прагнення спиратися лише на власний досвід, схильність до протидії зовнішньому впливу, конфліктність, жорсткість, егоцентризм, відокремлено-споглядальна особистісна позиція, інтроверсія, потреба в актуалізації власної індивідуальності, відсутність заглиблення у серйозні проблеми.

За даними ряду досліджень висока самоефективність сприяє досягненню оптимального комплаєнсу [14].

У роботі Wang P. S. та співавт. (2002) досліджувалась роль депресії та локусу контролю пацієнта у формуванні прихильності до терапії. Виявлена кореляція між вираженістю депресивних симптомів і комплаєнсом – у пацієнтів без депресії достовірно вищий рівень прихильності до антигіпертензивної терапії. На думку авторів це могло бути пов'язане з низькою мотивацією, песимістичною установкою на ефективність лікування, зниження уваги, підвищенням чутливості до побічних ефектів препаратів. Також визначено, що пацієнти з екстернальним локусом контролю, тобто ті, які віряють що події визначаються зовнішніми силами, краще досягають комплаєнсу при лікуванні АГ [15, 16].

Наведені дані співпадають з результатами подібного дослідження, де було виявлено, що пацієнти з екстернальним локусом контролю більше схильні покладатися на сильних особистостей, таких якими вони бачать лікарів, щодо вирішення питань власного здоров'я [17].

Віра у власного лікаря є особливо важливою для процесу спілкування та здійснення змін поведінки [18].

У огляді 33 досліджень, присвячених депресії як фактору комплаєнсу Gellad W. (2009) приходиться до висновку, що, хоча цей стан є потенційно важливим бар'єром для досягнення комплаєнсу, докази неоднозначні та характер взаємовпливу може відрізнятися в залежності від основного захворювання [19].

У дослідженні Okken V. S. (2008) виявлено, що такі психологічні чинники, як відсутність почуття провини, жалю та сорому щодо недотримання призначеного режиму у таких пацієнтів є однією з основних причин низької прихильності до лікування [20].

5 Висновки

Прихильність до антигіпертензивної терапії зворих з артеріальною гіпертензією залежить від таких індивідуально-психологічних чинників як особливості

особистості, тип суб'єктивного контролю, рівень тривожності та рівень інтенсивності ставлення до здоров'я, які також повинні бути враховані при проведенні лікування гіпертонічної хвороби для прогнозування рівня комплаєнсу.

Доцільним є залучення лікарів-психологів до консультування та психокорекції хворих з АГ у кардіологічних відділеннях та поліклініках з метою діагностики особистісних чинників комплаєнсу, рівня інтенсивності ставлення до здоров'я, виявлення пацієнтів групи ризику низької прихильності до антигіпертензивної терапії та при необхідності корегування рівня комплаєнсу.

6 Виповідження

Автори заявляють про відсутність додаткових конфліктів зацікавленостей (отримання грошей від фармкомпаній за останні 2 роки, грантів тощо).

Кожен автор вніс рівний вклад в проведенні дослідження і публікації даних.

Проведення дослідження схвалене локальною етичною комісією.

Література

- [1] Mant J. Does it matter whether patients take their antihypertensive medication as prescribed? The complex relationship between adherence and blood pressure control / J. Mant, R. J. McManus // *J Hum Hypertens.* - 2006. - Vol. 20. - P. 551–553.
- [2] Глузман С. Основні причини високого рівня смертності в Україні. / С. Глузман // *Новини медицини і фармації в Україні.* - 2010. - Т.22 - С. 8-11.
- [3] Оновлена та адаптована клінічна настанова, заснована на доказах (2012 рік): практичні рекомендації. Робоча група з артеріальної гіпертензії / МОЗ. - 2012. - С. 96–152.
- [4] Chobanian, A. Impact of nonadherence to anti-hypertensive therapy / A. V. Chobanian // *Circulation.* - 2009. - Vol. 120. - P. 1558–1560.
- [5] Compliance to anti - hypertensive drugs, salt restriction, exercise and control of systemic hypertension in

- hypertensive patients at abbotabad / N. Ahmed, A. M. Khaliq, S. H. Shah, W. Anwar // J Ayub Med Coll Abbottabad. - 2008. - Vol. 20. - P. 66-69
- [6] Головченко В. Патогенетические особенности развития гипоксии мозга при артериальной гипертензии / Головченко В. // Новости медицины и фармации в мире. - 2012. - Т. 10. - С. 11-13.
- [7] Абанто Х. Артериальная гипертензия: заболевание или фактор риска? / Х. Абанто // Медицина неолужных состояний. - 2015. - Т. 7. - С. 7-12.
- [8] Соколова Л. Артеріальна гіпертензія як фактор ризику розвитку ішемічного інсульту вертебрально-базиллярного басейну. / Л. Соколова // Східно-Європейський журнал громадського здоров'я. - 2013. - Vol. 1. - P. 252-253.
- [9] Безшейко В. Эффективность ингибиторов ренин-ангиотензиновой системы при артериальной гипертензии / В. Безшейко // Український медичний часопис. - 2015.
- [10] Чабан О. Депресивні розлади у пацієнтів похилого віку: проблеми діагностики та терапії / О. С. Чабан, О. О. Хаустова // Neuronews. - 2014. - Т. 2.
- [11] Сіренко Ю. М. Досвід лікування пацієнтів з артеріальною гіпертензією за допомогою вітчизняних ліків. / Ю. М. Сіренко // Український кардіологічний журнал. - 2010. - Т. 1. - С. 27-39.
- [12] Сіренко Ю. М. XIII Національний конгрес кардіологів України: квінтесенція знань, досягнень, досвіду / Ю. М. Сіренко // Здоров'я України. - 2011. - Т. 5. - С. 8-10.
- [13] Чабан О. Метоболічний синдром Х: психосоматичний підхід до діагностики та лікування / О.С. Чабан, О. О. Хаустова // Терапія. - 2008. - Т. 3. - С. 66-70.
- [14] Hypertensive patients' race, health beliefs, process of care, and medication adherence / N. R. Kressin, F. Wang, J. Long et al. // J Gen Intern Med. - 2007. - Vol. 22. - P. 768-774.
- [15] Noncompliance with antihypertensive medications / P. S. Wang, R. L. Bohn, E. Knight et al. // J Gen Intern Med. - 2002. - Vol. 17. - P. 504-511.
- [16] Bursten B. Medication nonadherence due to feelings of loss of control in 'biological depression' / B. Bursten // American Journal of Psychiatry. - 1985. - Vol. 142. - P. 244-246.
- [17] Bosworth H. Patient treatment adherence: concepts, interventions, and measurement / H. B. Bosworth, M. Weinberger, E. Z. Oddone // Telemedicine Journal and e-Health. - 2006. - P. 3-12.
- [18] Корж А. Проблема приверженності к профілактике и лечению артериальной гипертензии а Украине / А. Корж // Новости медицины и фармации в Украине. - 2012. - Т. 19. - С. 3-4.
- [19] Gellad W. Review of barriers to medication adherence: a framework for driving policy options.corporation / W. F. Gellad, J. Grenard, E. A. McGlynn // RAND. - 2009.
- [20] The effect of physical, social and psychological factors on drug compliance in patients with mild hypertension / V. S. Okken, M. G. Niemeijer, A. Dijkstra et al. // Netherlands Heart Journal. - 2008. - Vol. 16. - P. 197-200.

Patient adherence to antihypertensive therapy and its individual psychological factors

Trachuk L.¹ Bereza N.¹

¹Bogomolets National Medical University, Kyiv, Ukraine

Abstract

Background. In the treatment of chronic, especially asymptomatic pathology one of the main problem is the adherence to therapy. Patients with arterial hypertension need long-term, often lifelong medication, and how strictly they adhere to prescriptions often determines the course of the disease and the medical measures effectiveness. According to statistics, more than half of patients with hypertension are characterized by low compliance, which leads to complications of this disease. The objective of the research is to identify and analyze the individual psychological factors that determine patient adherence to antihypertensive therapy. **Methods and materials.** This study was conducted during 2011-2013 at the cardiology departments of the Kyiv Alexander Hospital, polyclinics number 2 Shevchenko district in Kyiv, Desnyanskiy clinic №3 district in Kyiv, medical center "Adonis plus". We examined 203 patients with arterial hypertension (average age 53, $5 \pm 4, 5$ years).

Methods. Socio-demographic, clinical, clinical and psychological, psychodiagnosical, mathematical and statistical methods. Psychodiagnosical method included: 8-item Morisky medical adherence scale (Morisky D. E., 2008); self-assessment anxiety scale Charles D. Spielberger – Y.L Hanin (A.V. Batarshv, 2005); the Minnesota Multiphasic Personality Inventory questionnaire (MMRI) (F.B. Berezin, 1994); "The level of subjective control"(A.A. Rean, 2001); "Index of attitudes to health"(S.D. Deryabo, VA Yasvin, 2000). Socio-demographic, clinical, clinical and psychological, psychodiagnosical, mathematical and statistical methods. Psychodiagnosical method included: 8-item Morisky medical adherence scale (Morisky D. E., 2008); self-assessment anxiety scale Charles D. Spielberger – Y.L Hanin (A.V. Batarshv, 2005); the Minnesota Multiphasic Personality Inventory questionnaire (MMRI) (F.B. Berezin, 1994); "The level of subjective control"(A.A. Rean, 2001); "Index of attitudes to health"(S.D. Deryabo, VA Yasvin, 2000).

Results. According to the results of 8-item Morisky medical adherence scale patients were divided into 3 groups according to the level of compliance - with high (26.11%), average (24.14%) and low (49.75%) levels of adherence to antihypertensive therapy. The individual-psychological predictors of poor adherence to antihypertensive therapy include the following personal characteristics of patients: a low level of intensity of attitude to health, internal type of subjective control, a low endurance to stress, strain of defense mechanisms, emotional instability and self-esteem, impulsivity, nonconformism, tendency to independence, stability of attitudes, commitment to relying on their own experience, conflict behavior, rigidity, self-centeredness, introversion, the need for updating their own individuality, lack of deepening into serious problems. Designed psychocorrective program, aimed at transformation of lifestyle of patients and formation of a conscious aspiring to health, showed high efficacy.

Conclusion Adherence to antihypertensive therapy in patients with arterial hypertension depends on such individual psychological factors as personality characteristics, type of subjective control, anxiety level and the level of intensity of attitudes to health, that should also be considered during treatment of hypertension to predict the level of compliance. It is reasonable to involve medical psychologists in counseling and correction of patients with hypertension in cardiology departments and clinics to diagnose personality compliance factors, intensity of attitude to health, identifying patients at risk of low adherence to antihypertensive therapy and, if necessary, adjust the level of compliance.

Keywords: individual-psychological factors, compliance, arterial hypertension, the type of subjective control, intensity of attitude to health, personality type